

ням можливості в'їзду та проживання на її території з метою уникнути переслідування у своїй країні і користування такою можливістю, а також право держави надавати йому відповідну можливість.

Конституція України містить заг. положення, за якими «іноземцям та особам без громадянства може бути надано притулок у порядку, встановленому законом» (ч. 2 ст. 26).

В. М. Шаповал
ПРИТЯГНЕННЯ ЯК ОБВИНУВАЧЕНОГО — процес. рішення слідчого, в якому на підставі достатності зібраних у справі доказів, що вказують на вчинення злочину певною особою, сформульовано обвинувачення щодо неї. Для притягнення особи як обвинуваченої слідчий у ході всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи повинен зібрати таку сукупність обвинувальних доказів, які б після їх оцінки переконали його в тому, що злочин у вигляді суспільно небезпечної, протиправної і кримінально караної дії або бездіяльності було вчинено і вчинила його, умисно чи з необережності, саме ця особа.

Відсутність у слідчого внутр. переконання у винуватості даної особи у вчиненні злочину, з приводу якого проводиться розслідування, не дає йому права на прийняття рішення про її притягнення як обвинуваченої, оскільки сумніви у винуватості, коли вичерпано процес. можливості їх усунення, виходячи з презумпції невинуватості, повинні тлумачитися на користь цієї особи. П. як о. пов'язане з несприятливими для особи наслідками, що полягають у можливості застосування щодо неї запобіжних заходів, відсторонення від посади, накладення арешту на майно, заощадження тощо.

Слідчий у справі, що знаходиться у його провадженні, не має права давати доручення про П. як о. ні органу дізнання, ні іншому слідчому. Це він повинен зробити сам. Маючи достатню кількість доказів винуватості певної особи у вчиненні злочину і переконавшись у відсутності обставин, що виключали б провадження у справі (ст. 6 КПК України), слідчий виносить мотивовану постанову про П. як о. цієї особи. Зміст цієї постанови визначається ст. 130 та 132 КПК. Як і кожна постановна слідчого, вона складається з 3 частин: вступної, описової (мотивувальної) і резолютивної. У вступній частині зазначаються місце і дата складання постанови, хто склав, найменування справи. В описовій (мотивувальній) — вказуються час, місце та ін. обставини вчинення злочину, наскільки вони відомі слідчому, визначається кваліфікація злочину за відповідними статтями крим. закону. Робиться висновок про достатність зібраних доказів, що вказують на вчинення злочину даною особою. У резолютивній частині слідчий формулює конкретне рішення про П. як о. особи за конкретними статтями крим. закону із зазначенням її прізвища, імені та по батькові, місця і року народження. Постанову підписує слідчий, її копія негайно надсилається прокуророві. Якщо П. як о. відбувається за вчинення кількох злочинів, то в описовій частині постанови окремо викладаються обставини вчинення кожного злочину та його кваліфікація. Якщо є підстави для обвинувачення у вчиненні злочину (злочинів) кількох осіб, то щодо кожної з них слідчий виносить окрему постанову.

Законне, обгрунтоване і своєчасне П. як о. є неодмінною умовою виконання вимог закону: щоб кожний, хто вчинив злочин, був притягнутий до відповідальності й жоден невинний не був покараний (ст. 2 КПК).

О. С. Врублевський.

ПРИХОВУВАННЯ ЗЛОЧИНУ — не обіцяне заздальгідь переховування злочинця, збрарядь і засобів вчинення злочину, слідів злочину чи предметів, здобутих злочинним шляхом, або придбання чи збут таких предметів (ч. 6 ст. 27 КК України). П. з. є формою причетності до злочину, яка не має ознак співучасті у злочині, але перебуває з ним у певному зв'язку і об'єктивно перешкоджає його розкриттю. Особи, які вчинили такі діяння, підлягають крим. відповідальності лише у випадках, передбачених ст. 198 та 396 КК (ч. 6 ст. 27). Ст. 198 передбачає відповідальність за заздальгідь не обіцяне придбання або збут чи зберігання майна, завідомо здобутого злочинним шляхом. Особа також карається за заздальгідь не обіцяне приховування тяжкого чи особливо тяжкого злочину (ч. 1 ст. 396). Крим. відповідальності за такі самі діяння не підлягають члени сім'ї чи близькі родичі особи (коло яких визначається законом), яка вчинила злочин (ст. 396). Переховування злочинця (виконавця чи іншого співучасника) — це надання йому можливості уникнути переслідування (надання сховища, транспорту чи документів, зміна зовнішності тощо). Приховування збрарядь і засобів вчинення злочину або предметів, здобутих злочинним шляхом, — це приховування всього, що може мати значення для розкриття злочину, встановлення злочинця. Тому дії того, хто вчиняє зазначені діяння, перешкоджають встановленню істини, викриттю злочинця, тобто спрямовані проти правосуддя. Тяжким є злочин, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше 10 років (ч. 4 ст. 12). Особливо тяжким є злочин, за який передбачене покарання у вигляді позбавлення волі на строк понад 10 років або довічне позбавлення волі (ч. 5 ст. 12).

Злочин вважається закінченим від часу вчинення хоча б однієї з вказаних дій, незалежно від того, чи вдалося винному досягти успіху. П. з. здійснюється лише з прямим умислом. Метою є перешкодити правоохоронним органам розкрити злочин чи притягти винного до крим. відповідальності. Суб'єктом даного злочину може бути фіз. осудна особа, якій до вчинення злочину виповнилося 16 років.

А. В. Ландіна.

ПРИЧИННИ ЗЛОЧИННОСТІ — соціальні та індивідуально-психологічні явища і процеси, які є передумовами існування та відтворення злочинності. У кримінології традиційно виділяють: П. з. як порівняно масового соціального явища (заг. причини); причини конкретного злочину. Існують різні види соціального, у т. ч. кримінологічного, детермінування. У процесі такого детермінування криміногенні детермінанти взаємодіють одна з одною. При цьому виділяють чинники за їх змістом і характером впливу на злочинність. До першої групи належать соціальні, екон., суспільно-психологічні, організаційно-управлінські, моральні та ін. криміногенні чинники; до другої — природно-кліматичні умови, стихійні лиха, демографічні процеси та ін. явища, які впливають на характер злочинності.

І. М. Даньшин.

● **ПРИЧІННИЙ ЗВ'ЯЗОК**, каузальний зв'язок (від лат. causa — причина) — об'єктивний зв'язок між певними явищами, коли одне з них (причина) породжує інше (наслідок).

П. з. — частина заг. зв'язку явищ, різновид детермінаційного зв'язку. За вченням про детермінізм, все у світі взаємозалежне і взаємозумовлене, а тому існує можливість пізнання і пояснення відповідних подій.

П. з. і детермінізм не є тотожними — останній містить у собі не лише категорії причини і наслідку, а й низку різноманітних зв'язків між явищами і процесами природи та суспільства: зумовлюючий зв'язок, часовий зв'язок, просторовий зв'язок, зв'язок станів, функціональний тощо (у філософській науці їх налічують близько 30).

Засобами встановлення П. з. є практика, експеримент, спостереження. Він існує незалежно від суб'єктивного сприйняття його людиною.

П. з. як заг. філософська категорія теорії пізнання застосовується в різних науках з урахуванням особливостей явищ і процесів, що досліджуються цими науками. Правознавство досліджує П. з. у складі правопорушення — як одну з ознак його об'єктивної сторони. П. з. відображає внутр. генетичний зв'язок між юридично значущою поведінкою людини і певним станом дійсності, викликаним (породженим) цією поведінкою.

У чинних нормат.-прав. актах України визначення поняття «П. з.» немає; його ознаки і параметри виявляються й описуються прав. наукою у межах вчення про склад правопорушення. Так, у крим. праві питання про П. з. виникає під час притягнення особи до відповідальності за діяння, що містять у своєму складі шкідливі наслідки як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони злочину (т. зв. злочини з матеріальним складом). Відсутність П. з. між протиправним діянням і шкідливими наслідками виключає крим. відповідальність. П. з. має значення при кваліфікації злочину.

Проблема П. з. належить до дискусійних. Через відсутність однакового розуміння цього явища теоретиками і практиками сформульовано чимало теорій П. з. (каузальності). Провідною, однак, є думка про те, що не існує універсальних критеріїв П. з., прийнятних абсолютно для всіх ситуацій. Існує презумпція того, що при дослідженні П. з. необхідно орієнтуватися на опис ознак об'єктивної сторони правопорушення в диспозиції прав. норми. У 19 ст. стало зрозумілим, що не всю довжину каузального ланцюга можна включати до складу злочину, однак «ми досі не можемо вирішити, де і чому треба зупинитися» (В. М. Кудрявцев).

П. з. у цив. праві — це зв'язок між протиправною поведінкою правопорушника і фінансово несприятливими наслідками, що настали у майновій сфері кредитора. Питання про наявність П. з. вирішується судом під час розгляду вимог особи, права якої порушені, про стягнення з правопорушника збитків, що виникли як наслідок порушення договірної зобов'язання або зобов'язання, що виникає внаслідок заподіяння шкоди (деліктного зобов'язання). Це питання у цив. праві розглядається в межах об'єктивної сторони складу правопорушення (договірної або деліктного зобов'язання) шляхом встановлення того, чи перебуває протиправна поведінка особи в П. з. зі шкідливими наслідками, що настали (майновою шкодою). Відсутність П. з. між протиправним діянням і майновою шкодою виключає цив.-прав. відповідальність.

В юрид. науці відзначається допоміжна роль експертів при дослідженні П. з. Вони розглядають його кризу призму своїх професійних уявлень, ґрунтуючись на відповідному досвіді та спец. знаннях, що допомагають відповісти на запитання про фіз., тех. та інші аспекти П. з. Однак правову площину питання експерти залишають на розсуд юристів.

Отже, П. з. у правознавстві виконує функцію встановлення об'єктивних меж відповідальності людини за шкідливі результати своєї поведінки.

Варто мати на увазі, що деякі прав. норми (напр., ст. 264 КК України) побудовані законодавцем у розрахунок не на причинний (каузальний), а на зумовлюючий зв'язок шкідливих змін з діянням суб'єкта. Тому П. з. у філософському сенсі не єдиний показник об'єктивного зв'язку протиправної поведінки людини і шкідливих змін дійсності.

А. А. Музика, С. Р. Багіров.

ПРОВОКАЦІЯ (лат. *provocatio* — виклик, від *provocare* — кидати виклик, підбурювати) — 1) Акція, спрямована на підбурювання, підштовхування окремих осіб, соціальних груп, організацій, країн до дій, які можуть спричинити тяжкі наслідки. Усередині тієї чи іншої країни до П., як правило, вдаються правлячий режим, не впевнений у своєму політ. майбутньому, або політ. сили, що не витримують конкуренції в умовах дем. процедур боротьби за владу і вплив у суспільстві. На міжнар. арені П. є засобом розв'язання збройних конфліктів, агресії однієї країни проти іншої, виправдання неконструктивної зовн. політики. Найпоширеніші форми П. — терористичні акції, організація вуличних безпорядків під час мітингів, поширення дезінформації. Осн. мета П. — дестабілізувати обстановку, спонукати правлячі кола, політ. опонентів, керівництво певної країни вдатися до непопулярних дій, неадекватних засобів і вчинків. З політ. П. розпочалися, зокрема, японське вторгнення у Китай 1937, радянсько-фінська війна 1939–1940, Друга світова війна 1939–1945.

2) У крим. праві України — підбурювання певної особи до вчинення злочину, щоб потім викрити цю особу. П. злочину розглядається як співучасть у злочині, що спровокований. КК України встановлено відповідальність за П. хабара (ст. 370).

В. П. Горбатенко.

ПРОВОКАЦІЯ ЗЛОЧИНУ (ХАБАРА) — підбурювання іншої особи до вчинення злочину з метою подальшого її викриття. Провокація злочину розглядається як співучасть у злочині, що спровокований, адже мотиви у співучасників злочину можуть бути різними, але це не виключає їх співучасті в цьому злочині. Тому особа, яка спровокувала іншу особу до вчинення злочину, несе відповідальність за співучасть у спровокованому злочині, а саме — за підбурювання до вчинення злочину.

У КК України встановлена відповідальність за провокацію хабара (ст. 370). Провокація хабара — це спец. вид підбурювання до вчинення злочину, коли винний має на меті подальше викриття особи, яка дала або одержала хабар. Служб. особа умисно створює обставини і умови, які зумовлюють давання або одержання хабара для того, щоб у подальшому викрити особу, яка дала чи отримала хабар. Провокація хабара можлива двох видів: його давання або одержання. Сутність провокації полягає в тому, що саме провокатор викликає в іншій особі намір вчинити злочин з метою її викриття. Способи провокації можуть бути різними: натяк, пропозиція, умовляння, порада тощо. Провокація має місце і в тому випадку, коли винний штучно створює умови для хабарництва, діючи таємно (нишком, натяками тощо). Провокація хабара не виключає відповідальності особи, яка піддалась на неї і одержала хабар чи дала його. Якщо спровокований хабародавець дав хабара з метою захисту своїх законних прав та інтересів, він звільняється від крим. відповідальності, якщо стосовно